

УДК: 811.111

DOI 10.18372/2786-5487.1.16642

Левко Мар'яна 

кандидат педагогічних наук, доцент,

Національна Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного,

м. Львів, Україна

РОЗВИТОК ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВВНЗ

Анотація. У статті розглядаються шляхи удосконалення іншомовної компетентності майбутніх офіцерів в освітньому процесі вищих військових навчальних закладів.

Ключові слова: компетентність, компетенція, методи, навчання.

Annotation. The article deals with ways of improving foreign language competence of future officers in the educational process of higher military educational institutions.

Key words: competence, competency, methods, training, future officers.

Іншомовна комунікація, що є важливою умовою успішної професійної діяльності, вказує на необхідність перегляду методик навчання та зміни підходів до іншомовної освіти в цілому. Це зумовлює внесення змін у підготовку висококваліфікованого компетентного офіцера.

Дослідники Е. Зеєр і Е. Симанюк стверджують, що «компетенція» – це єдність знань, умінь і навиків, що забезпечують професійну діяльність, а також здатність, яку людина використовує для реалізації практики своєї компетентності. «Компетентність», в свою чергу, є синтезом знань, умінь і навичок, що демонструються як здатність і готовність особистості до самостійних проєктних дій при прийнятті рішень можливих завдань діючо-практичного характеру [4, с. 23].

Тлумачний словник української мови терміни «компетентний» і «компетенція» визначає так:

компетентний:

- який має достатні знання в певній галузі;
- який має певні повноваження;

компетенція:

- добра обізнаність із чим-небудь;
- коло повноважень якої-небудь організації або особи [5, с. 188].

Поняття «компетенція» А. Хуторський визначає як сукупність взаємозв'язаних якостей особистості: знань, умінь, навичок та способів діяльності, а компетентність – це володіння людиною відповідною компетенцією. Освітня компетенція – це певний рівень розвитку особистості, котрий пов'язаний з якісним опануванням змісту освіти [13, с. 58].

Автор виділив ключові освітні компетенції учнів, які запропонував покласти в основу конструювання освітніх стандартів, взявши до уваги головні цілі загальної освіти, структурне уявлення соціального досвіду особистості й основні види діяльності учнів:

1) ціннісно-смілова компетенція (ціннісні орієнтири, здатність розуміти навколишній світ, механізми самовизначення та ін.);

2) загальнокультурна компетенція (глибоке збагнення наукової картини світу, проникнення в національну й загальнолюдську культуру, знання сімейних, релігійних, професійних традицій);

3) навчально-пізнавальна компетенція (сукупність компетенцій у сфері пізнавальної, аналітичної діяльності, організації цілеполягання, планування);

4) інформаційна компетенція (уміння шукати, аналізувати, узагальнювати, перетворювати, зберігати інформацію за допомогою засобів одержання інформації та інформаційних технологій);

5) комунікативна компетенція (знання мов і законів спілкування, установлення контактів з об'єктами спілкування, навички роботи в групі й та ін.);

б) соціально-трудова компетенція (володіння знаннями та досвідом у сфері суспільної, соціально трудової діяльності, побудова сімейних стосунків, професійне самовизначення, етика трудових і громадських взаємин та ін.);

7) компетенція особистісного самовдосконалення (засвоєння способів фізичного, морального, емоційного розвитку, екологія праці, турбота про здоров'я і гігієну, саморегуляція діяльності) [13, с. 59].

Отже, поняття «компетентність» і «компетенція» взаємодоповнюють і взаємозумовлюють одне одного.

У Словнику з професійної освіти за редакцією Н. Ничкало компетентність визначається як «сукупність знань і вмінь, необхідних для професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію» [10, с. 149].

Комунікативна компетентність є провідною серед інших ключових компетенцій.

Вперше згадує про поняття «комунікативна компетенція» М. Хомський в значенні мовної компетенції, що складається із здатності індивіда сприймати і утворювати необмежене число пропозицій, побудованих за їх структурними схемами, і виявляє формальний збіг або різні близькі за своїм змістом висловлювання [12].

Інші науковці, такі як Д. Хаймс і його послідовники, уявляли іншомовну комунікативну компетенцію як внутрішнє розуміння ситуаційної доречності мови і виокремили в ній такі види компетенцій, як: граматична, соціолінгвістична, стратегічна, дискурсивна [15].

З практичної сторони іншомовна комунікативна компетенція означає здатність майбутнього фахівця здійснювати діяльність у режимі вторинної мовної особистості, а також готовність до міжкультурної взаємодії. Компонентами цієї компетенції є – мовленнєва, мовна, соціокультурна, компенсаторна та навчально-пізнавальна складові.

Комунікативна компетентність – це здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань,

умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Вона передбачає вміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню.

Комунікативна компетентність виявляється у кваліфікованому здійсненні комунікативної діяльності та включає здатності: виявляти ініціативу в спілкуванні; здійснювати «діалог із собою»; виявляти гнучкість у критичних ситуаціях; здійснювати рефлексивне й нерефлексивне слухання, адекватний аналіз комунікативної ситуації; змінювати глибину й коло спілкування; володіти вербальними й невербальними засобами спілкування; здійснювати сугестивний вплив на вихованців; виявляти комунікативні схильності; встановлювати довірливі стосунки, витримку й такт; здійснювати індивідуальний підхід до вихованців у спілкуванні.

У дослідженнях вітчизняних психологів (Г. Балла, М. Боришевського, В. Галузяка, М. Заброцького, Л. Корнева, О. Киричука, С. Максименка, Н. Чепелевої, Т. Яценко та ін.) підкреслюється, що повноцінне спілкування педагога з учнями, котре може забезпечити розв'язання сучасних педагогічних завдань, включає два взаємопов'язаних, однак істотно відмінних рівнів. Перший – з них зовнішній, операційний - пов'язаний з рольовою поведінкою учасників спілкування; інший – внутрішній, глибинний, пов'язаний зі смисловими утвореннями особистості, та такий, що визначає операційний [3, с. 63].

М. Заброцький вважає, що окрім того, повноцінне педагогічне спілкування містить як сторону, що базується на «суб'єкт – об'єктній» схемі (за типом розпоряджень, інструкцій, вимог тощо), за якої партнеру по спілкуванню відводиться роль об'єкту впливів та маніпуляцій, так і сторону, основу на «суб'єкт – суб'єктній» схемі, за якої визнається принципова рівноправність партнерів по спілкуванню [3, с. 35].

У перекладі з латинської мови (*communicatio*) «комунікація» означає «повідомлення», «передача», іншими словами – надаю зміст даній взаємодії. Складовою комунікативної компетентності виступають комунікативні вміння,

котрі А. Маркова визначає як уміння встановлювати правильні взаємини і перебудовувати їх відповідно до розвитку особистісного та соціального розвитку учнів [8, с. 56].

Дослідження науковців переконують, що комунікативні уміння пов'язані з організацією взаємин, взаємодії в системі «людина – людина» і є властивістю особистості, що заснована на вольових якостях і характерологічних рисах, здібностях, набути на основі раніше одержаних знань і навичок досвіду та виявляється в умінні виконувати комунікативну діяльність у нових умовах. Володіння комунікативними уміннями переводить процес спілкування із стихійного у керований [7, с. 3-23].

Отже, комунікативна компетентність розглядається як здатність налагоджувати й підтримувати контакти з людьми в умовах професійної діяльності. Для ефективної комунікації необхідно набути певної сукупності знань, умінь та навичок, що забезпечують процес ефективної комунікації [11, с. 39].

Комунікативна компетентність – це особистісна якість учителя, яка визначається його включеністю в педагогічну діяльність і формується в процесі розвитку і саморозвитку особистості в цілому, включаючи пізнавальну, емоційно-вольову і мотиваційну сфери, системи відношень і ціннісних орієнтацій [11].

Комунікативну компетентність майбутнього педагога М. Коць розуміє як сукупність сформованих на достатньому рівні професійних знань, комунікативних і організаторських умінь, здатностей до самоконтролю, емпатії, засобів побудови ефективної взаємодії у професійній діяльності [6, с. 54].

У соціальній психології розрізняють перцептивну, комунікативну та інтерактивні сторони спілкування. Соціально-перцептивна сторона спілкування, відповідно, перцептивна компонента є визначальною в структурі комунікативної компетентності особистості

Саме тому ми вважаємо іншомовне спілкування особливим видом комунікативної діяльності, що передбачає взаємодію особистості з носіями

іншої культури та мови. Звідси випливає необхідність комунікативного підходу в навчанні іноземних мов, заснованого на принципах автентичності спілкування, інтерактивності, вивчення мови в культурному контексті та гуманізації навчання.

Іншомовна комунікативна компетентність є сукупністю сформованих професійних знань, комунікативних та організаторських умінь, здатності до самоконтролю, емпатії, культури вербальної та невербальної взаємодії. Іншомовна комунікативна компетентність пов'язана зі здатністю передачі – прийняття інформації; із оволодінням різними засобами: вербальними, невербальними; особистісним впливом (персоналізація); досягненням однакового сприйняття комунікативної ситуації.

У професійній підготовці майбутнього офіцера особлива увага приділяється його професійній комунікативній компетентності, тобто навичкам спілкування у професійних ситуаціях.

На практичних заняттях дисципліни «Іноземна мова» активно використовуємо метод проєктів (індивідуальні та групові проєкти) – створення короткострокових проєктів й оформлення результатів з використанням програми Power Point (мультимедійна презентація) та їх захист.

Захист проєктів та представлення презентацій відбувається іноземною мовою. Під час виконання індивідуального проєкту «Мій профайл» курсанти самостійно розробляють та оформлюють необхідний матеріал (коротка та розгорнута біографія, сімейне дерево (родовід), візитна картка, докладний план робочого дня та ін.). Проведене дослідження оформляється як мультимедійної презентації «Мій профайл» у додатку Power Point і представляється на аудиторному занятті.

На практичних заняттях нами застосовується кейс-метод, який передбачає підготовку в письмовому вигляді прикладу кейса «Мій факультет», «Академія», далі самостійне вивчення й обговорення кейса курсантами, потім спільне обговорення кейса в аудиторії на іноземній мові під керівництвом викладача.

Використання матеріалів у рамках цього методу забезпечує мовленнєву практику за всіма аспектами.

Структура кейс-метода заснована на тому, що курсанти згадують випадки зі стажування або із власного життя. Вони обговорюють цей випадок, шукають альтернативу для його розв'язання, пропонують власний варіант, обґрунтовують це рішення, а потім порівнюють його з рішенням, яке було прийнято на практиці.

На практичних заняттях з іноземної мови в академії успішно зарекомендували себе ігрові технології: рольові та ділові ігри, «круглий стіл». Значні можливості рольових і ділових ігор полягають в моделюванні природньої ситуації. Також у процесі рольової гри розвиваються логічне мислення, комунікативні та творчі здібності курсантів.

«Круглий стіл» є обміном думками з будь-якого питання, проблеми, що цікавлять учасників. Обговорення ведеться з урахуванням постановки всіх учасників у рівне становище і передбачається системне, проблемне, міждисциплінарне обговорення питань із метою бачення різних аспектів проблеми.

Формування іншомовної комунікативної компетентності під час навчання іноземних мов передбачає розвиток у курсантів знань, умінь і навичок, які дозволяють їм долучитися до етнокультурних цінностей країни мови, що вивчається, і практично користуватися іноземною мовою в умовах міжкультурного взаєморозуміння та пізнання. Комплекс таких знань, навичок та умінь є складовою іншомовної комунікативної компетентності курсантів.

Інформаційно-комунікаційні технології забезпечують таке усвідомлення інформації, за якого курсант сприймає її відразу кількома органами почуттів паралельно. При комбінованому впливі на нього через зір і слух, залучення їх в активні дії, частка оволодіння навчальним матеріалом може становити 75 %. На цьому базується позитивний ефект застосування на заняттях з англійської мови такого засобу інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ) як інтерактивні завдання.

Вони мають такі важливі функції:

1. Інтерактивне управління ситуаціями та процесами, що змодельовані на екрані.
2. Реалізація поточного та підсумкового контролю із встановленням зворотного зв'язку.
3. Індивідуалізація й диференціація процесу навчання.
4. Емоційність та ясність інформації. Комп'ютерна візуалізація і допустимість показу на великому екрані для всієї групи курсантів

В умовах пандемії цікавими для курсантів виявилися платформи для дистанційного навчання, такі, як: Skype, Zoom, Moodle.

а) Moodle

Moodle має широкий набір функціональності, що притаманний платформам електронних систем навчання, системам управління курсами (CMS), системам управління навчанням (LMS) або віртуальним навчальним середовищам (VLE). Moodle надає можливість викладачам створювати ефективні сайти для онлайн-навчання [14].

б) Big Blue Button

BigBlueButton – це відкрите програмне забезпечення для проведення веб-конференцій та зборів, здійснення дистанційного навчання. У ній є розвинена система розподілу ролей учасників зборів з наданням певних прав.

Серед можливостей BigBlueButton можна назвати такі:

1. Підтримка наявності кількох аудіодоріжок;
2. Можливість обміну відео;
3. Можливість демонстрації презентацій, документів, зображень, робочого столу комп'ютера та інших файлів;
4. Підтримка розширених можливостей загальної дошки: вказівник, масштабування, малювання;
5. Наявність приватного та загального чату;
6. Можливість призначати ролі учасників зборів та надавати їм певні права.

Користувач може приєднатися до конференції або як глядач, або модератор. Функції і можливості глядача обмежені та зводяться до можливості використання веб-камери, прохання надати слово, спілкування з іншими учасниками. Користувач як модератор має можливість увімкнути або відключити мікрофон будь-якого глядача, видалити його з конференції, зробити будь-якого глядача ведучим і передати йому слово для виступу. Ведучий отримує право завантажувати презентації, документи та використовувати дошку.

Нині відеоконференції є одним із ефективних і, головне, безпечних засобів дистанційного навчання та спілкування. Цей підхід – певний елемент електронної педагогіки, який передбачає інтерактивне спілкування викладача зі студентами.

Для проведення занять нами використовуються конференції засобами Skype або Zoom.

Серед переваг: можна демонструвати екран комп'ютера як викладача, так і курсанта, існує режим дискусій та відкритого спілкування.

Skype є повністю безкоштовним.

Акаунти є майже у всіх, якщо немає – без проблем можна створити, використовуючи Google авторизацію.

Zoom дозволяє відео/аудіо запис всієї конференції, який пізніше можна переглядати учасникам, що не змогли вчасно приєднатися.

Серед недоліків можна визначити наступне: безкоштовна версія Zoom дозволяє конференцію тривалістю не більше 40 хвилин.

Отже, розвиток іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів в освітньому процесі ВВНЗ відбувається через широке застосування активних та інтерактивних методів навчання на заняттях з іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Введенский В.Н. Коммуникативная компетентность педагога: характеристика, способы совершенствования / В. Н. Введенский. – СПб. : ИОВ

РАО, 2003. – 52 с.

2. Емельянов Ю.Н. Активное социальное-психологическое обучение / Ю.Н. Емельянов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1985. – 168 с. ; Петровская Л.А.

Компетентность в общении: [социально-психологический тренинг] / Л.А. Петровская. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 216 с.

3. Заброцкий М.М. До визначення структури комунікативної компетентності педагога / М.М. Заброцкий // *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова ; Серія 12. Психологічні науки.* – № 6 (30). Ч. 1. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2005. – С. 63–71.

4. Зеер Э.Ф. Компетентностный подход в модернизации профессионального образования/ Э.Ф. Зеер, Э. Сыманюк // *Высшее образование в России.* – №4, 2005. – С.23-29.

5. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови / А.О. Івченко. – Харків: «Фоліо», 2005. – 540 с.

6. Коць М.О. Комунікативна компетентність як складова професіоналізму майбутнього педагога / М.О. Коць // *Практична психологія та соціальна робота . - Науково-практичний освітньо-методичний журнал.* – 2007. – №1. – С. 52–54.

7. Ломов Б.Ф. Проблема общения в психологии / Б. Ф. Ломов. – М. : Наука, 1981. – С. 3–23.

8. Маркова А.К. Психологические критерии и ступени профессиональности учителя / А.К. Марков // *Педагогика.* – 1995. – № 6. – С. 56–63.

9. Петровская Л.А. Компетентность в общении : [социально-психологический тренинг] / Л.А. Петровская. – М. : Изд-во МГУ, 1989.

– 216 с.

10. Професійна освіта: Словник // Уклад. С.У. Гончаренко [та ін.] ; За ред. Н.Г. Ничкало. – К. : Вища шк., 2000. – 380 с.

11. Сікорська Л. О. Теоретичні аспекти формування комунікативної компетентності студентів економічних спеціальностей на заняттях з іноземної мови / Л. О. Сікорська // *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського; Серія : Педагогіка і психологія; Зб. наук. праць.* – Випуск 30. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2010. – С. 39.

12. Хомский Н. Язык и мышление / Н. Хомский. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1972. – 122 с.

13. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно–ориентированной парадигмы образования / А. Хуторской // *Народное образование.* – 2003. – № 2. – С. 58–64.

14. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Moodle>.

15. Hymes D.H. On Communicative Competence / D.H. Hymes // *Sociolinguistics. Selected Readings.* Harmondsworth: Penguin, 1972. – P. 269-293. – URL: <http://www.homes.uni-bielefeld.de/sgramley/Hymes-1.pdf>.